

CAPITOLUL IV

Începutul activității mele arheologice

Reintors în București, într-o după-amiază însoțită de la sfârșitul lui iulie (sau începutul lui august 1923), am pornit spre Universitate, dorind să văd și să aud ce mai este nou pe la Seminar și ce mai spune Magistrul Vasile Pârvan.

După câteva cuvinte schimbate cu Moș Ion, am intrat în sala Seminarului, găsind-o la o masă pe colega Ecaterina Dunăreanu, studentă în anul IV (eu intrasem în anul III), numită cu câteva luni mai înainte asistentă suplinitoare la muzeu. În timp ce stăteam de vorbă, eu povestindu-i despre apele albastre și limpezi alerăului Iza din Maramureș și despre caftanele micilor evrei din Sighet, s-a deschis pe neașteptate ușa de la cancelarie și Vasile Pârvan a venit la noi.

Fără prea multe preliminarii, după ce s-a interesat în treacăt pe unde am fost, m-a întrebat: "Dar cu practica arheologică ce faci? Când o începi?"

Eram, firește, bucură să pot merge pe un șantier arheologic și i-am răspuns că aștept să decidă el când și unde; mi-a spus atunci că, peste câteva zile voi pleca la Crășani, pe Ialomița, unde profesoul Ion Andrieșescu, pe atunci docent la Universitate și subdirector al muzeului, începuse de câteva săptămâni săpăturile.

La data stabilită, Magistrul a pornit "în inspecție" la șantier, cu "câruga mea" - cum îi spunea în glumă mașinii lui, pe atunci deschisă și condusă de un șofer pe cât de plinuț, pe atât de temerar -, luând-o pe colega Dunăreanu să viziteze șantierul și să-și vadă logodnicul (Radu Vulpe), iar pe mine cu intenția de a mă lăsa acolo, pentru "practică".

Ar fi nefiresc să încerc astăzi, cu harta în mână, să reconstitui itinerarul străbătut acum peste 45 de ani. Dar n-am uitat și nu voi putea uita niciodată această primă călătorie arheologică, pe drumurile acelea pline de praf și de hârtoape..., câinii ce lătrau neobișniți de-a lungul ulițelor din satele pe unde treceam, și impresia de aproape sălbăticie pe care mi-o crea starea jalnică a satelor. Nu prea cred că era atunci, după abia un an de la începutul aplicării reformei agrare, prea mare deosebire între multe din satele acelea și așezările indigenilor din unele regiuni din Africa. De altfel și mai târziu, unele sate din județul Ilfov și mai ales din preajma Bucureștilor rămăseseră printre cele mai jalnice ca aspect din întreaga țară, așa încât nu-i de mirare că mi s-au părut de plăns.

După 2-3 ceasuri de drum, am ajuns pe malul Ialomiței, Magistrul a discutat cu Andrieșescu despre descoperirile făcute și despre problemele săpăturilor, dar eu n-am fost deloc impresionat de cele câteva suprafețe mici, săpate în coasta râpei înalte a râului. Mai grăitoare mi s-a părut movila situată la câteva zeci (sau sute?) de metri, pe terasa înaltă, străjuind până departe zarea, și unde se începuse săparea unui sondaj.

Contrar așteptărilor însă, practica mea arheologică nu avea să înceapă atunci în așezarea geto-dacică de la Piscul Crășani. Intr-adevăr, Andrieșescu i-a explicat Magistrului că nu ar fi loc pentru încă o persoană la gazdele respective - se mai afla acolo, cu el, pe lângă colegul Radu Vulpe, și desenatorul muzeului, Dionisie Pecurariu - și deci, după masă, am făcut și eu calea întoarsă la București. Magistrul m-a consolă, spunându-mi că după 15 august îl voi însoți pe Andrieșescu la alte săpături ce trebuiau începute la Sultana, de data aceasta, în județul Ilfov, unde voi avea prilejul să particip chiar de la începutul lucrărilor.

Și astfel, în preajma zilei de 15 august, mașina Magistrului ne-a dus prin alte coclauri și hârtoape - pe Andrieșescu, pe Pecurariu și pe mine - trecând prin Obilești și printr-o serie de sate de-a lungul Văii Mostiștei - dintre care unul avea numele atât de pitoresc de "Odaia

Vlădichil" (mi se pare ca acum se cheamă Vlădiceasca), până am ajuns la cătunul Sultana, așezat chiar pe marginea terasei înalte ce domină dinspre vest întinsele ape ale iezelui Mostiștea. Acum, satul (pe care l-am revăzut în 1961) s-a mărit și se întinde până aproape de așezarea preistorică pe care trebuia să o săpăm noi, dar atunci, între marginea micului cătun și botul de terasă respectiv (cărui, în lucrarea sa, Andrieșescu îi spune "Măgura Sultana", deși nu este o movilă) mai era aproape un kilometru de câmp.

Am poposit la casa celui mal "instărit" dintre locuitorii (toți săraci) ai cătunului, în timp ce Pecurarlu s-a dus mai departe, la Coconi, unde colegul Vulpe începuse săpăturile într-o altă așezare geto-dacică și trebuiau ridicate planurile așezării și ale săpăturilor. Cele două case ale gazdei noastre erau într-o curte largă cam de 15 m și lungă cam de 40-50 m; la vreo cincisprezece metri de poartă era "casa mare": o prispă, la mijloc o tindă cu vatră și cu horn și, de o parte și de alta a tindei, câte o cameră. În dreapta curții, aproape de poartă, era "casa mică" - o săliță și o cameră în care dormeau pe jos toți membrii familiei - părinții și trei sau patru copii. În fundul curții, câțiva salcâmi destul de tineri, constituiau verdețea și grădina casei, folosind totodată și ca loc de refugiu intim, în lipsa altuia mai adecvat... Iar mai departe, până spre răpa de pe malul Mostiștei, era terenul agricol al gazdei, pe care fusese și aria de treierat și unde a rămas încă piatra cilindrică cu muchia puternice longitudinale, folosită drept... "mașină" de treierat.

Am închiriat una dintre camerele din "casa mare" (în cealaltă cameră erau depozitate câteva sute de kilograme de grâu), cu o laviță așezată de-a lungul unui perete, având vreo 4 m lungime acoperită cu o cergă, apoi o măsuță cu câteva căni iar deasupra ei o oglinjoară și ... cam atât. Lavița era patul nostru: la un capăt dormea Andrieșescu, la celălalt eu, răsucindu-neamândoi toată noaptea, căci ne dureau oasele, de ... moi ce erau scândurile. Mai apoi, peste puține zile, după ce Andrieșescu a făcut un drum la București, și-a adus două perne mari: una pentru cap și alta pentru... șold. Parcă-l văd și acum, când - trezindu-mă după primul somn - îl zăream aureolat de flacăra lumânării, citind de zor o carte bine legată. Întrebându-l ce carte citește, mi-a răspuns grav: "E Kossina" și n-a mai adăugat altceva. Dar ce student din anul III (care nu făcuse până atunci nici o lecție de preistorie, deoarece în anul II, Andrieșescu ținuse un curs de cronologie...egipteană), putea ști că acest nume cu rezonanță italiană era al unui profesor celebru de la Berlin, mare partizan al teoriei originii nordice a Indo-germanilor?

Într-o duminică, în timp ce mă ocupam cu "treburi gospodărești" - care constau din întărirea unui petic la pantaloni -, Andrieșescu mă privea oarecum mirat cum cos cu ață lungă "de croitor leneș" și, la un moment dat, m-a întrebat: "Ce ocupație are tatăl dumi tale, domnule Vladimir?". Bineînțeles că i-am răspuns, dar mi s-a părut curios că nu se gândise că un student nu putea pleca la șantier cu haine bune, mai ales când în casă sunt cinci copii...

Grăsuț și foarte simpatic, cu fața roză, ochii mari albaștri și bulbucați, trăgând mereu cu poftă dintr-un trabuc oribil mirositor, Andrieșescu se instala la marginea șanțului, pe unul dintre scăunelele-trepied de vânătoare, ceea ce îi făcea burtica și mai proeminentă, și nota într-un carnet, cu scrisul lui voit înflorit, tot ce se făcea și ce se descoperea. Bineînțeles că n-am văzut niciodată ce scria și ce desena, acestea fiind... secretele zeilor, iar carnetul ceva sacrosanct.

După ce își luase licența în istorie la Universitatea din Iași, Andrieșescu studiasse ca bursier în Germania între 1910-1912, și apoi își trecuse doctoratul la Iași cu lucrarea Contribuții la Dacia înainte de romani, publicată tot la Iași, în 1912. De fapt, teza nu conținea prea multe lucruri noi, dar era o încercare de sinteză despre preistoria României, deși este indiscutabil că el "știa carte" la vremea aceea, adică era la curent cu tot ce se publicase privind preistoria sud-estului Europei. Era totodată un admirator al lui Hubert Schmidt, pe care îl cunoșcuse la Berlin, și poate de aceea îl critica fără rezerve pe C. Schuchhardt. Acesta - profesor titular la aceeași Universitate, se pare că îi blocase într-adevăr, din invidie, cariera universitară lui H. Schmidt, rămas până la sfârșitul vieții (1933) "profesor extraordinar",

adică, de fapt, numai conferențiar universitar. Indiferent de aceasta, astăzi, după mai bine de 50-60 de ani de la publicarea articolelor lui H. Schmltdt despre problemele sud-estului european, ipotezele lui nu mai pot rezista toate imensului material documentar descoperit între timp; în schimb, volumul despre rezultatele săpăturilor întreprinse de el în 1909-1910 la Cucuteni, în Moldova, își păstrează în mare parte valoarea și constituie încă un temeinic îndreptar pentru studierea evoluției stilurilor ceramicii cucuteniene.

Revenind însă la Andrieșescu, trebuie să spun, cu părere de rău, că - deși inteligent și, repet, bine pregătit - nu a dat în cei peste 20 de ani cât a mai trăit după săpăturile de la Sultana decât puțin din ceea ce așteptau toți de la cel dintâi specialist român în domeniul preistoriei. Iar dintre săpăturile întreprinse, singur sau în colaborare, nu a publicat decât rezultatele aceloră din anul 1923 de la Crășani și de la Sultana - și aceasta sub preselina zilnică a Magistrului. Tot acestor insistențe li se datorește și publicarea studiului său despre depozitul de bronzuri de la Drajna, care, de altfel, nu a putut intra în volumul II din Dacia decât după multele stăruințe ale lui Metaxa pe lângă Tomek (maistrul monotipurilor de la tipografia "Cultura Națională"), căci toate celelalte articole fuseseră predate și culese de mult, volumul fiind gata să intre la tipar.

Trebuie totuși amintite și contribuțiile privind impresionantele descoperiri de mai târziu din tumulul-mormânt princiar de la Agighiol, în județul Tulcea.

N-au trecut decât cel mult două-trei zile de la începerea săpăturilor de la Sultana și apropiindu-se data examenelor de corigență la cele trei școli secundare unde Andrieșescu era profesor (Seminarul Pedagogic Universitar, Seminarul Nifonși Institutul de Fete "Pomplian") - abia în toamna aceea avea să fie numit conferențiar definitiv - și el mi-a "încredințat" conducerea șantierului și a plecat la București dându-mi îndrumarea să fac și eu așa cum văzusem că făcea el, notând totul într-un carnet.

Și iată-mă singur, cu peste 25 de flăcăi și fete nu întotdeauna cu prea multă poftă de lucru temeinic, formând un adevărat "colier" în jurul șanțului lung de abia 20 de metri, și mutând cu sapele, mai mult sau mai puțin voiniceste, la 2-3 metri de șanțul nostru, pământul pe care cei câțiva lucrători mai volnici îl aruncau din șanț, vânturându-l. Stăteam la un capăt al șanțului, sortând materialele descoperite (după ce criterii?!) și notând în carnet, după cum mă pricepeam, tot ce găseam și observam, pe o arșiță cumplită și într-un praf înfiorător, cum n-am mai avut parte în cei peste 50 de ani de arheologie de teren care au trecut de atunci. Vântul bătea inverșunat, fără încetare, dinspre lac, iar pământul săpat - fiind uscat și plin de cenușă, lipsit cu totul de umiditate - se transforma în praf și aproape ne orbea. Chiar când ploua, apa se scurgea repede pe poalele arcuite ale botului de deal și nu pătrundea în pământ. La fiecare 15-20 minute, un băiat cobora cu "botele" să aducă apă de la un izvor și de fiecare dată trebuia mai întâi să-mi spăl fața de praf înainte de a putea sorbi câteva guri de apă.

Întors de la București peste două-trei zile, Andrieșescu mi-a cerut să-i dictez ceea ce notasem în carnet, pentru a transcrie totul în carnetul lui. Mi-aduc aminte cum, dictându-i o frază ce începea cu vorbele "Aiurea, o fusaiolă", a exclamat: "Foarte bine, da, e bine spus aiurea!"

Am început, firește, să-l întreb câte ceva despre obiectele descoperite, dar răspunsurile erau scurte și sibilnice. Când s-a descoperit prima statueta plată de os - de tipul foarte stilizat, bine cunoscut astăzi în așezările culturii eneolitice Gumelnița - și l-am întrebat ce anume este (îl văzusem încântat de descoperirea ei), mi-a răspuns: "asta are cântecul ei". Dar nici atunci, nici după celelalte întrebări ce-au urmat în chip firesc, de câte ori se descoperea vreun obiect mai deosebit, nu mi-a cântat... "cântecul" lor!

Pe de altă parte, însemnările în carnet și marcarea pachetelor cu obiecte se făceau după un criteriu destul de ciudat; indicându-se rândurile de cazma săpate și adâncimea, în centimetri, de la suprafața terenului, considerat punctul +0. Suprafața terenului nefiind întotdeauna plată (și la Sultana nu era), iar straturile de cultură nefiind nici ele perfect horizontale și nici atât de groase pe toată întinderea săpăturii - și apoi mai interven și gropile!

- evident că adâncimea absolută nu poate fi un criteriu stratigrafic valabil întotdeauna.

Recunosc, de altfel, că și noi am continuat câteva timp acest procedeu folosit atunci de mulți arheologi. Dovadă bătaia de cap pe care ne-a dat-o tuturor stratigrafia din vestita așezare Vinca, de lângă Belgrad, unde Mijloje Vassic nu a indicat niciodată straturile de cultură, ci exclusiv adâncimile la care s-au găsit miile de obiecte.

Mâncam amândoi cu poftă după munca și arșița zilei și - poate nu s-ar crede - deși eu eram slab ca un țâr, mâncam mai mult decât Andrieșescu; el era mai degrabă pofcios decât mâncăcios și probabil s-a îngrășat mai mult din pricina halbelor și sprițurilor decât din cauza abuzului de mâncare; câteodată "ospețele" noastre erau udate cu câte un pahar de vin, cumpărat și el de băbuța-bucătăreasă, din satul vecin.

Într-o după amiază târzie, când Andrieșescu trebuia să se întoarcă de la București, unde plecase iar, îl așteptam pe teren, crezând că va sosi înainte de încetarea lucrului. Dar s-a făcut 6 seara, a trebuit să dau drumul echipei de lucrători și am rămas pe șantier așteptându-l, în speranța că va veni totuși cu mașina, să putem transporta cele 15-20 de pachete mari cu cioburi, din recolta acelei zile. Când însă a început să se întunece, am pus pachetele în fundul șanțului și am plecat acasă. Într-un târziu, se innoptase de-a binelea, a venit mașina Magistrului, aducându-l pe Andrieșescu, care m-a întrebat imediat ce-am făcut cu pachetele. Când i-am spus, s-a uitat dojenitor la mine, întrebându-mă: "Cum se poate Cocuță? (așa îmi spunea uneori). Dacă plouă la noapte?" - Și am plecat repede cu mașina la șantier, încărcând pachetele cu cioburi la lumina farurilor și aducându-le la "sediu"...

Nu-mi amintesc dacă atunci m-am gândit ce ciudată a fost, de fapt, calea pe care am ajuns eu la arheologie; dar ulterior, de multe ori, depănând firul amintirilor ce stăruie încă din copilărie, nu m-am putut împiedica să cred că așa a vrut destinul, începutul fiind jocul cu cetățile de nisip despre care am amintit.

Așezarea eneolitică de la Sultana se află pe un bot de deal al terasei, separat de restul terenului printr-o vâlcea puțin adâncă și destul de lată (foarte probabil șanțul de apărare al stațiunii, dar pe atunci nimeni nu se gândea la existența unui asemenea șanț). Malul iezelui Mostiștea fusese rupt prin surpările succesive de teren, și, de pe marginea lui, aveai impresia că sub picioare îți se deschide o mică "prăpastie", adâncă de cel puțin 30-40 metri, terminată jos, la plaja lacului, unde se afla un izvor cu apă rece și bună. De pe acest adevărat promontoriu, privirea cuprindea întinderea de sute (și poate mii) de hectare a iezelui Mostiștea, până la perdeaua de salcâmi ce îl separa de șoseaua ce aleargă de-a lungul Dunării. La vreun kilometru de așezarea de la Sultana, în mijlocul lacului, era un grind, pe care l-am cercetat într-o duminică, dar din păcate n-am găsit nici un ciob care să indice că și acolo ar fi existat vreo așezare veche. În schimb, la poalele acestui grind, ca să ne consolăm, încercam câteodată seara și întotdeauna duminica dimineața, să facem baie în apa relativ curată, din care ieșeam însă la mal cu picioarele negre până deasupra gleznelor de nămolul de pe fund.

Săpăturile au început a doua zi după venirea noastră în sat. Cu toate că mulți flăcăi promiseseră ca vor veni la lucru, la început n-au venit decât vreo doi - trei, cu cazmalele: Andrieșescu, răbdător cum era, nu s-a descurajat însă și a început munca prin trasarea unui șanț de 20 x 20m, perpendicular pe marginea abruptă a terasei și foarte aproape de ea, folosind o sfoară groasă și o ruletă - singurele "instrumente" tehnice de care dispuneam pe atunci. Au venit apoi, încet-încet, mai mulți flăcăi și fete, echipa mărindu-se chiar mai mult decât ar fi fost nevoie.

S-au scurs astfel, destul de repede, multe zile, încheindu-se săpăturile din așezarea de la Sultana. Din păcate, ele nu au lămurit problema stratigrafiei așezării, deoarece nu s-a ajuns la "pământul viu", adică la baza straturilor arheologice, respectiv la lutul galben. Dimpotrivă, în primul șanț Andrieșescu a oprit lucrul din pricina târziei solului la o adâncime care nu reprezenta și baza depunerilor arheologice, iar în suprafețele destul de mari deschise

după indemnul Magistrului, săpăturile s-au oprit la chirpicul ars al pereților locuințelor din primul nivel de cultură. Cineva ar fi trebuit să reia aici lucrul, mai ales că între timp, în sondajele făcute la Sultana de pasionatul amator și de toți, regretatul Barbu Ionescu, de la Oltenița, s-au descoperit piese excepționale și chiar un mormânt.

La câțiva ani după scrierea acestor pagini, s-au întreprins într-adevăr alte săpături în așezarea eneolitică de la Sultana, descoperindu-se și un bogat strat arheologic mai vechi, aparținând culturii Boian, care precede cultura Gumelnița, reprezentată și de materialele descoperite în șanțul săpat de Andrieșescu.

Atâteaamintiri îmi stăruie în minte de la această primă săpătură la care am luat parte, încât aș putea scrie zeci de pagini despre ea și despre viața pe care o ducem, pentru prima oară, cu adevărat "la țară".

Dimineața, înainte de plecarea la șantier, sorbeam fiecare câte o ceașcă de lapte cald, cu puțină sare (zahar am fi putut aduce de la București, dar cine să pregătească franc-cafeaua?) și cu pâine cumpărată din satul vecin. La amiază, în curte, stând față în față pe scăunelele-trepied, sorbeam cum puteam o ciorbă de pasăre, rupeam cu mâinile puil fript sau mâncam jumări și brânză cu smântână - singurele feluri de "bucate" pe care "știa" să le pregătească băbuța din satul vecin, angajată de noi ca "bucătăreasă" - de altfel singura femeie pe o rază de nu știu câți kilometri despre care se spunea că "știe să gătească".

După alte câteva zile de lucru în timp ce ne chinuiam în șanțul îngust, străjuit de adevăratele "valuri" de pământ scos din săpătură de cei aproape 30 de lucrători inghesuiți, care adeseori se incurcau unii pe alții - iată că apare, la marginea vâlcii ce reprezenta probabilul șanț de apărare, o mașină mare, un Steyr deschis, din care coboară Magistrul, apoi bunul lui prieten și proprietar al mașinii, Marin Simionescu-Râmniceanu, cu fiul lui, proaspăt elev de liceu, pe care ulterior l-am meditat la limba latină.

Nici n-a văzut Magistrul bine situația și a exclamat vijelios: "Asta-i săpătură? Cum vrei să vezi ceva dacă nu deschizi o suprafață? Trasează imediat o suprafață cuprinzătoare, să-ți dai seama de situație!".

Iubirea de adevăr mă obligă însă să spun că nu avea decât parțial dreptate: desigur, erau mult prea mulți lucrători pentru micul șanț - sondaj întreprins acolo. Dar degajarea unor suprafețe trebuie făcută numai după ce șanțul sau șanțurile de sondaj precizează existența unuia sau a mai multor straturi de cultură și prezența unor locuințe sau a altor complexe (gropi etc); dacă se sapă de la început suprafețe mari, există riscul să nu se poată observa bine stratigrafia și să nu se poată delimita diferitele niveluri și complexe. Dar, firește, pe atunci eu habar n-aveam de aceste lucruri. Oricum, în săptămânile următoare s-au săpat, ceva mai la nord, două mari suprafețe, totalizând mai multe sute de metri pătrați, dar terminarea fondurilor alocate nu ne-a îngăduit să atingem baza nivelurilor de cultură.

Pentru orice arheolog, începător faptul că apar din pământ lucruri ce zac acolo de milenii, constituie, desigur, o senzație. Citisem și eu câteva cărți de arheologie - dar până la data aceea nici una de preistorie - și deci știam că în multe locuri se află ascunse în pământ așezări străvechi. Dar una este să citești o carte și să privești ilustrația ei, și alta este să vezi cum, sub ochii tăi, apar în fiecare clipă diferite cioburi - uneori și vase întregi - precum și tot felul de alte obiecte - topoare, cuțite și săgeți de silex, dălți de platră șlefuită, statuete de lut și de os și chiar fragmente din mici piese de aramă.

Dacă ne-am dus la Sultana cu mașina Magistrului, adică în cele mai bune condiții posibile, întoarcerea la București n-a mai fost tot atât de comodă. Într-adevăr, în afară de căruța angajată pentru a transporta la București, chiar până la muzeu, sutele de pachete conținând cioburile și diferitele obiecte descoperite - inclusiv rășnițe de piatră de multe kilograme fiecare - am mai tocmit o căruță să ne ducă, pe Andrieșescu și pe mine, până la gara Lehliu, de pe linia Constanța, adică pe puțin vreo treizeci de kilometri de drum. Din păcate, această căruță nu avea așa-zisul "leagăn"; pe scândura din față, pe care ședea proprietarul căruței și mâna caii, mai încăpea numai Andrieșescu, iar în fundul căruței pe

un maldăr de paie, eu mi-am făcut un culcuș, în speranța că va fi destul de bine. Dar, pe măsură ce se scurgeau kilometrii, paiele se presau și căruța mă zguduia și mă hurduca din ce în ce mai îngrozitor, provocându-mi crampe cumplite în tot abdomenul, cum n-am mai simțit decât mulți ani după aceea, în 1936 - când am avut o criză de apendicită care m-a dus repede pe masa de operație.

Desigur, nu puteam pretinde să se meargă la pas, căci n-am mai fi prins trenul, și astfel prima mea călătorie arheologică cu căruța a fost și cea mai puțin plăcută.

La câteva zile după aceea, împreună cu Radu Vulpe - el încheiase sondajele de la Coconi, așezarea getică de la câțiva kilometri de Sultana, am pornit în prima perieghetză sistematică făcută de-a lungul terasei Dunării, de la vărsarea Mostiștei în Dunăre și până la Călărași.

Pentru nespecialiști, este necesar să spun că acest cuvânt de origine grecească indică o cercetare făcută "pas cu pas" pe teren pentru descoperirea diferitelor resturi de așezări vechi. Această cercetare făcea parte din amplul plan întocmit de Magistru pentru ridicarea hărții arheologice a țării, lucrare ce trebuia continuată de-a lungul multor ani, cu toate "forțele" arheologice disponibile, pentru ca, pe de o parte, să se identifice toate punctele de importanță arheologică, iar pe de o altă parte să se prevadă măsuri în vederea conservării și a împiedicării distrugerii lor prin diferite alte lucrări.

Cu prilejul acestei perieghetze arheologice, noi am redescoperit și așezarea eneolitică de lângă satul Cunești (la data aceea nu știam însă că, în timpul războiului, germanii făcuseră acolo un mic sondaj), unde a săpat în 1936 Dorin Popescu. Păcat că n-a stărunit, mulțumindu-se și el numai cu două sondaje, contrariat de faptul că o bună parte din așezare fusese folosită drept cimitir acum câteva secole. Localnicii spuneau că acolo ar fi chiar un cimitir turcesc, dar nu mi se pare deloc verosimil, deoarece nu știu că zona aceea să fi făcut vreodată parte din vreo raia turcească; e mai probabil vorba de un cimitir prefeudal sau feudal.

Dar cea mai importantă descoperire făcută în perieghetzea noastră din 1923, a fost așezarea neolitică de pe insula (grindul) Ulmilor, din mijlocul lacului Boian (astăzi secăt și el), cunoscută acum de toți arheologii. Într-o după amiază, destul de târziu - ajungând la malul lacului - am zărit insula cu ulmii mândri și cu grindul ce se profila destul de bine la orizont. Am trecut cu o barcă pe insulă, am colindat-o toată, descoperind mai întâi așezarea-teii (numită ulterior Boian B, aparținând culturii eneolitice numită cultura Gumelnița, ca și așezarea de la Sultana), iar spre seară - chiar spre capătul de răsărit al malului nordic al insulei - am descoperit și cealaltă așezare (Boian A). Pe plaja lacului erau aici Ingrământite mii de cioburi, foarte multe decorate cu motive geometrice excizate (șah, spirale etc.) și umplute cu o substanță albă de incrustație, cum nu mai văzusem nici unul dintre noi. Entuziasmați de aceste descoperiri, adunam mereu cioburi și nu ne mai săturam, deși se umpluseră desagi și nu mai aveam nici hârtie pentru pachete; tot am mai fi adunat, dacă n-ar fi început să se lase inserarea.

Când - la sfârșitul perieghetzei - ne-am întors cu "recolta" la București, cioburile excizate de la Boian au stărnit senzație, iar asemănarea lor aparentă cu ornamentarea excizată a unei ceramici timpurii hallstattiene de la Dunărea de Mijloc - deci din prima epocă a fierului - l-a făcut pe Magistru să creadă că sunt din acea vreme. De aceea, pe harta publicată în Getica (întocmită cam prin 1924 - deci înainte de săpăturile lui V. Christescu din 1925 de la Bolan și ale lui I. Nestor de la Gilna din 1926, care aveau să dovedească fără posibilitate de îndoială că este vorba de o așezare neo-eneolitică - așezarea de la Boian figurează drept hallstattiană. Este drept însă că acolo s-au găsit și unele gropi cu vase din prima epocă a fierului.

Peregrinările de câteva zile cu Vulpe au fost foarte plăcute. El nu era deloc încrezut și nu-și dădea ifose (cum făceau mulți studenți din anul IV!), iar pentru mine experiența era cu totul nouă și interesantă, cu toată prmltivitatea de atunci a vieții de la țară - căci numai rareori, în casele unde poposeam, ni se dădea și vreo mâncare caldă, mulțumindu-ne mai ales

culapte, brânză și cutii de conserve. Paturile, chiar când erau așternute cu multe cergi, erau tot atât de tari ca lavița de la Sultana, iar puricii erau numeroși chiar în casele curate, din cauza podelei de lut; dar expediția m-a interesat și mi-a lăsat amintiri trainice.

În ultima zi, în apropiere de Călărași - după ce colindasem "Măgura Călărașilor" , intrasem în Borcea să facem baie, când valurile iscate de un vapor în viteză ne-a silit să fugim repede goi-goluți, la mal, sub privirile amuzate ale pasagerilor, pentru a ne pune la adăpost hainele lăsate acolo.

Grindul numit "Măgura Călărașilor" - o imensă așezare getică Latene - era pe vremea aceea cultivat în întregime de un grădinar; materialele scoase la suprafață în arătură dădeau impresia unei locuri bogate, iar poziția Măgurii justifică această impresie.

În a doua jumătate a lui septembrie, Magistrul mi-a comunicat că mă va numi asistent la muzeu pe ziua de 1 octombrie, adică exact când începeam anul III de facultate. De data aceasta nu m-a mai întrebat decât am nevole de slujbă... Iar eu eram în al nouălea cer, cum se spune, fiindcă mi se împlineau visurile mai devreme decât puteam spera.

Peste câteva zile, aflându-mă în muzeu cu Gh. Ștefan și discutând în fața vitrinelor cu puținele vase și obiecte preistorice expuse atunci, îi povesteam cum am arătat unele dintre obiectele descoperite la Sultana. Vechile colecții preistorice ale muzeului - provenind în special din colecția lui Cezar Bolliac - erau îngrămădite în câteva vitrine dintr-una din cele patru săli mari, aflate la parterul Universității (în aceeași sală erau expuse și o serie de vase grecești din colecția Mavros, iar într-o vitrină "safe" se afla copia tezaurului gotic de la Pietroasa (originalele fiind păstrate în tezaurul Băncii Naționale).

În timp ce stăteam de vorbă, iată că apare Magistrul, se oprește lângă noi și-mi spune râzând: "Ți faci școală și lui?"; iar apoi mă întreabă dacă Metaxa a făcut formele pentru numirea mea. I-am spus că Metaxa mi-a comunicat că s-a cerut numirea mea ca asistent-suplinitor în locul lui C. C. Giurescu, pe timpul celor doi ani cât acesta urma să stea în Franța ca membru al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses, de lângă Paris.

- "Măi, al dracului grec!" - a exclamat Magistrul - "face tot cum vrea el. I-am spus că situația lui Giurescu o aranjez eu altfel, când se întoarce de la Paris, căci doar n-o să rămână la muzeu!"

Din păcate însă, lucrurile au rămas așa cum le făcuse "Grecul" și din această pricină, în octombrie 1925, la întoarcerea lui Giurescu de la Paris, eu am rămas timp de trei luni fără post, până ce el a fost numit profesor secundar titular la 1 ianuarie 1926. Recunosc însă că Giurescu mi-a dat mie salariile pe acele luni.

Plângându-mă lui Andrieșescu de situația creată, mi-a răspuns (în octombrie 1925): "Lasă, domnule Vladimир, de îndată ce mi se face catedră, te numesc asistent".

De fapt, nu-i pot reproșa lui Metaxa că procedase așa, căci era firesc să fie legat sufletește de tinerii "mai vechi" de la muzeu, având și o anumită rezervă față de cei "noi". Făcuse parte din prima generație de studenți și discipoli ai lui Pârvan, dinaintea de război, chiar în timpul primilor ani de profesorat ai Magistrului, iar la data când am fost eu numit la muzeu, el ocupa postul de "conservator", venind în grad după Ion Andrieșescu, subdirector din 1919, când fostul subdirector D. M. (Mitică) Theodorescu - în tinerie studentul și unul dintre puținii colaboratori ai lui Gr. Tocilescu - fusese numit profesor de arheologie la noua Universitate românească din Cluj.

Scund (poate chiar mai mic decât Murnu), cu părul pe atunci destul de bogat și încă cu totul negru, cu o mustață neagră stufoasă, tălătat puțin "pe oală", Harillos Metaxa era în același timp și asistent la catedra de arheologie a profesorului Murnu, căruia l-a făcut ani de zile proiecțiile și apoi, în anii următori - când s-a schimbat regulamentul și toți studenții facultății noastre dădeau buznă la arheologie pentru un examen de completare - el a corectat miș și miș de teze de examen. Foarte devotat Magistrului și muzeului, a devenit totuși, treptat, un birocrat "de primă mână".

Cu prilejul centenarului nașterii Magistrului Vasile Pârvan, prietenul Dorin Popescu

a publicat, într-o broșură editată de Muzeul de Istorie al României, câteva duioase amintiri, în care s-a strecurat și o greșală. Într-adevăr, el n-a fost numit asistent la Muzeul Național de Antichități în 1923 ca suplinitor al lui C. C. Giurescu (plecat în Franța, cum am amintit mai sus), pentru simplul motiv că în acel post am fost numit eu, pe data de 1 octombrie 1923. Dorin a intrat în "circuitul arheologic" - ca să spun așa - abia în anul următor, odată cu Gheorghe Ștefan, cu Vasile Christescu și cu Hortansa Dumitrescu - viitoarea mea soție -, fiind numit la muzeu în toamna lui 1924, ca suplinitor al unuia dintre soții Vulpe, plecați atunci la Școala Română din Roma; iar Vasile Christescu a fost numit asistent la catedra Magistrului, în locul lui Grigore Florescu, plecat tot atunci la Școala de la Roma.)

Mulți ani mai târziu, când - în urma demisiei lui Andrieșescu - eu am fost numit director al muzeului, am avut foarte mult de furcă cu Metaxa din cauza felului său de a lucra: avea o adevărată teamă să definitiveze un tabel sau un dosar (deși pe atunci toate erau încă destul de puțin complicate la Muzeu!) și nici o lucrare nu putea ajunge la Minister decât în ultima zi prescrisă și în ultimul ceas înainte de închiderea registraturii!

Carte știa destulă, învășase mult și temeinic, așa cum se învăța înainte de primul război mondial; desigur că știuse perfect și latinește și grecește; se poate spune însă că, în cei peste 25 de ani cât a funcționat la muzeu, n-a realizat mai nimic din punct de vedere științific. Înainte de primul război, a scris o lucrare despre Poduri de marcă de la Tomis, publicată în "Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", dar după aceea, o singură dată, în 1942, am reușit să-l fac să redacteze un tabel cu identificarea monedelor romane aflate într-un tezaur de obiecte de podoabă dacice de argint, găsit la Poiana (Gorj). După moartea Magistrului, în 1927, publicate în schimb o amplă bio-bibliografie a acestuia, în volumul comemorativ din revista "Arhiva pentru știință și reformă socială", condusă de profesorul D.Gusti.

Până prin 1925, se ducea în fiecare vară la șantierul de la Histria, dar nici în legătură cu activitatea de acolo - firește sub conducerea Magistrului - nu a publicat vreodată ceva. Din câte am aflat, a făcut însă un gest foarte frumos pentru un coleg și prieten pe care îl prețuia: atunci când Vasile Pârvan, în calitatea sa de director al Școlii Române din Roma, nou înființată a făcut recomandările pentru prima serie de membri ai Școlii și cum, firește, nu erau locuri pentru toți foștii lui elevi, Metaxa a renunțat în favoarea prietenului său G.G.Mateescu și acesta a plecat la Roma (în 1922, dacă nu greșesc), făcând parte din prima serie de membri ai Școlii, împreună cu Paul Nicorescu și cu Emil Panaitescu, ca arheologi, o dată cu alți membri de alte specialități, printre care și Alexandru Marcu, viitor profesor de italiană la Universitatea din București.

Metaxa a trăit toată viața singur cuc și, deși până în 1938 a avut mereu două salarii (unul la muzeu și altul la facultate), nu avea niciodată bani; dormea pe un pat de campanie în biroul lui de la muzeu (chiar și după 1932, în localul din str. I. C. Frimu, unde se află astăzi Institutul de Arheologie), până în aprilie 1944, când a murit la spital de o meningită infecțioasă fulgerătoare. Se pare că multă vreme (dacă nu chiar întotdeauna) și-a ajutat familia - la Giurgiu și la Urziceni -, inclusiv pe un frate invalid de război, dar cred că era și puțin nechibzuit. În ultimii ani, umbla de-a dreptul cu coatele rupte, așa încât, în 1942 a trebuit să-l trec pe un ștat de diurnă pentru plata unor ore suplimentare pe trei luni spre a-i putea cumpăra un costum nou de la "Cehoslovaca". De teamă să nu cheltuiască banii pe alte lucruri, am mers cu el când și-a ales costumul, ceea ce se pare că l-a cam supărat, căci peste un an mi-a reproșat că l-am dus ca pe... un băiat de prăvălie. Poate că am procedat greșit, dar cel puțin în ultimii doi ani ai vieții a avut haine ca lumea.

Marea lui pasiune devenise numismatica. Pritocea și aranja mereu cele câteva zeci de mii de monede antice din colecția Muzeului și am dus cu el o "luptă" de doi-trei ani până când am reușit să-l determin să expună o serie importantă într-una din sălile muzeului (în care funcționează și acum Sectorul numismatic al Institutului de Arheologie). N-aveam, firește, competența să controlez rezultatele muncii lui, dar din câte mi-am dat seama a făcut treabă foarte conștiințioasă și succesorele lui la acest sector al muzeului, Bucur Mîțrea, numit

asistent în 1942 la propunerea mea, cred că n-a avut prea mare bătaie de cap cu colecțiile orânduite de Metaxa (când a luat totul în primire)

Dintre celelalte "personaje" ale muzeului și ale seminarului Magistrului din anii aceia, cel mai pitoresc era fără îndoială Moș Ion, șeful gardian, despre care am mai amintit, moștenit de pe vremea lui Tocilescu; colindaseră împreună țara în lung și în lat, însoțiți și de desenatorul Pamfil Polonic, pe la toate castele și valurile de pământ (pe vremea aceea presupuse a fi fost toate romane). Când l-am cunoscut eu, avea aproape 60 de ani, dacă nu mai mult, mai păstrând abia câțiva dinți în gură, fiind slab și foarte înalt, umbla adus de spate și cu genunchii puțin îndoiiți. Duminică stătea și el jos, în muzeu, cu ceilalți moși - "gardieni" ai muzeului, dar în zilele de lucru, așa cum am mai spus, stătea cufundat în străvechiul lui fotoliu cu arcurile rupte de la ușa Seminarului, la etajul II, nimeni neputând intra nici acolo, nici în cancelaria Magistrului, fără știrea lui.

"Ce mai citești, moș Ioane?", îl întrebam adesea, iar el dădea din umeri și răspundea: "Ia, pe astea vechi, că le-am uitat".

Într-adevăr, citea mereu aceleași romane în fascicule, silablsind cu glas tare cuvintele. Când incapea să-mi povestească cum cutreierase țara cu Tocilescu în trăsură, i se luminau ochii. Dacă m-aș fi gândit să-mi notez cele ce-mi povestea el, am fi avut astăzi un adevărat "comentariu" la manuscrisele lui Tocilescu și ale lui P. Polonic, păstrate acum la Biblioteca Academiei.

De cum se făcea vară și începea campania de săpături la Histria, el pleca la șantier (finalmente fusese și pe la celelalte șantiere) și, până toamna târziu, tot scotocea cu ranga prin zidul cetății, dând mereu la iveală inscripții și alte monumente folosite drept pietre de construcție cu prilejul refacerii zidului, după pârjolirea cetății, în secolul al III-lea, de către goții năvălitori în Imperiu. Și se bucura tot atât de mult ca Magistrul, atunci când mai găsea câte o nouă inscripție și mai ales când vedea că aceasta e mare și bine păstrată.

A rămas în slujbă și după moartea Magistrului, până ce a fost pensionat pentru limită de vârstă (pe care o depășise de mult!). Dar și după aceea a locuit la muzeu, până în 1932 la parterul Universității, iar din 1932 până la moarte (nu-mi amintesc anul), în noul local. Când a murit, l-am plâns toți cei ce l-am cunoscut - și pentru el și pentru tot trecutul muzeului și al arheologiei românești cu care se identificase timp de peste cinci decenii.

Ceilalți "gardieni" erau, în anii aceia, niște bieți moșnegi slabi și pîrpirii de-i puteai da jos cu un singur deget. Dar înțelepciunea guvernanților fixase asemenea salarii pentru aceste posturi, încât nu se găseau pentru angajare decât oameni deveniți incapabili pentru orice muncă. Lasă că nici salariile personalului științific nu era mai de Doamne ajută, tot din aceeași mare înțelegere pentru problemele culturii. Căci "lumiinații" birocrății de la minister declarau că n-au cum să ne încadreze, muzeul fiind - după concepția lor - un... depozit de cultură, și de aceea eram plătiți cam ca niște impiegați-conșopîști începători. Ciudat este că și astăzi, cercetătorii științifici ai unora dinrte institutele Academiei, cu studii și titluri care l-ar îndreptăți să fie pe același plan cu personalul didactic universitar, au salarii mai mici decât profesorii secundari.

Deși Histria este o cetate cunoscută aproape de toată lumea, pe atunci numai puțini știau de ea și încă mai puțini o vizitau. Era aproape o cetate în pustiu și, în primii ani după începerea săpăturilor, până au fost construite, în vecinătate, clădirile destinate conducătorului șantierului și colaboratorilor lui, Vasile Pârvan stătea și el într-un cort, ca toți ceilalți.

Construită - după cum se știe - de coloniștii greci veniți de pe coasta Asiei Mici, de la Milet, în secolul VII î.e.n., Histria a fost cea mai importantă cetate grecească - și apoi romană și bizantină - de pe litoralul vestic al Mării Negre, apropierea ei de Gurile Dunării, asigurându-i încă de la întemeiere o situație privilegiată în comerțul dintre lumea grecească și regiunile de la vest și nord-vest de Dunăre, locuite de băștinașii geți.

Încă din prima campanie de săpături, întreprinsă de Vasile Pârvan în 1914, se

descoperiseră și resturi datând chiar din secolul întemeierii cetății. Din păcate, moartea timpurie a Magistrului nu i-a dat răgazul necesar să publice toate descoperirile făcute până la acea dată, cu excepția numeroaselor inscripții grecești și romane, pe care le-a studiat cu o acribie de epigrafist desăvârșit și cu ample comentarii istorice.

Răfăcută de câteva ori în urma distrugerilor cauzate de diferite războaie și invazii, zidul ei impunător construit în secolul III al erei noastre, după invazia gotică, și termele romane, fuseseră degajate chiar în cursul campaniilor conduse de Magistrul, ca și alte construcții din interior. Săpăturile ulterioare, atât dintre cele două războaie mondiale, cât și acela de după 1949, când s-au reluat cercetările de un colectiv condus de acad. prof. Emil Condurachi, au scos la iveală alte incinte de ziduri mai vechi, iar în interiorul cetății propriu-zise s-au dezvelit câteva monumente arhitectonice importante, de la templele grecești din sec. V. î.e.n., până la unele palate romano-bizantine din sec. VI-VII e.n. Astăzi la Histria se află o foarte frumoasă și încăpătoare clădire pentru păstrarea colecțiilor descoperite în săpături. Același lucru trebuie spus și despre Mangalia, unde - în clădirea pentru colecțiile arheologice - a fost încorporat și tumulus în care acum câteva decenii s-a descoperit, în sarcofagul celui înmormântat, și un manuscris din timpul coloniei grecești. Din păcate însă, în contact cu aerul, manuscrisul s-a deteriorat și deci nu a putut fi citit.

Și, fiindcă am stăruit puțin asupra Histriei, nu mi se pare lipsit de interes să amintesc un episod cunoscut astăzi de prea puțină lume. În primii ani după războiul din 1916-1918, Magistrul s-a hotărât să construiască un impunător muzeu, în stil de templu grecesc, chiar într-unul din colțurile cetății, unde ruinele antice nu păreau prea importante. Din păcate însă, n-a cerut avizul unui arhitect spre a se putea constata dacă terenul este destul de tasat pentru o asemenea construcție, mulțumindu-se să facă apel la cunoștințele desenatorului Muzeului Național de Antichități, D. Pecurariu. Acesta, fără a face sondajele necesare, a întocmit un plan grandios, iar construcția a fost destul de repede terminată. Înainte însă ca muzeul să fie mobilat, zidurile lui - construite din blocuri masive de piatră, pe un teren instabil - au început să se fisureze; așa încât clădirea a trebuit să fie dărâmată! Cei peste 200.000 de lei cheltuiți au fost însă restituiți Ministerului de Magistrul, din banii personali, pentru a se evita orice discuție.

Asistentul de epigrafe greacă și latină de la catedra Magistrului (fusesse un timp și asistent la muzeu), Papazol, era un om fin și de treabă. Se spunea chiar că știe carte și - într-adevăr, în cei doi ani cât am făcut cu el epigrafe latină, am învățat multe lucruri - copleșite însă și alungate apoi din memorie de preistorie!

Prin 1925 el a plecat la Paris să-și pregătească un doctorat, dar s-a întors curând și, trecându-și examenul de capacitate, a intrat în învățământul secundar, fiind numit profesor la (sau și la) Seminarul Pedagogic Universitar. În 1928-1929, când am urmat și eu acest seminar, am auzit câteva dintre lecțiile lui la clasele a VII-a și a VIII-a și m-am speriat: nu avea nici o autoritate, băieții nu învățau nimic și făceau un zgomot infernal în timpul lecțiilor. Câtă deosebire între el și celălalt profesor de greacă și latină de la Seminarul Pedagogic - Scarlat Lambrino! Dar despre aceasta mai târziu, căci pe Lambrino nu l-am cunoscut bine decât în 1928, când m-am întors de la Roma. Amintesc numai că, după lecțiile practice, Papazol mi-a dat nota 10 și, având nota 9 la o lucrare scrisă la pedagogie, cerută de regulament, pe care mi-a dat-o asistentul profesorului Ion Pogoneanu - directorul Seminarului -, mi s-a întocmit un certificat cu media 9,50, cum era normal. Pogoneanu însă, văzând că luasem nota 10 la Lambrino (ceea ce nu se mai întâmplase), a înapoiat certificatul secretariatului, dând dispoziții să mi se treacă media 10.

În sfârșit, câteva cuvinte despre biblioteca Seminarului, domnișoara Cornelia Baștiurescu: o tânără frumoasă (când am intrat eu la Universitate era, cred, în anul IV sau tocmai terminase Facultatea), care însă n-a făcut știință, devenind o bună profesoară de liceu și chiar directoarea unui liceu comercial din București. S-a măritat în 1930 cu arhitectul

Costescu, și el fost membru al Școlii Române de la Roma, care a murit acum câțiva ani.

În primăvara lui 1924 s-a ținut la București primul Congres Internațional de Bizantinologie, al cărui președinte a fost Nicolae Iorga; din comitetul de organizare, cu rol important făcea parte și Magistrul nostru. Când s-a anunțat că vor începe să sosească oaspeții, Magistrul ne-a cerut, lui Dorin și mie, să ne ducem la gară și să așteptăm sosirea Orient-Expresului ce venea de la Belgrad. Destul de încântați de rolul ce ni se atribuia, în dimineața când a sosit trenul și din vagonul de Belgrad a coborât profesorul N. Vulic de la Universitatea de acolo, bine cunoscut în domeniul studiilor clasice și medievale, ne-am dus direct la el: l-am recunoscut după descrierea Magistrului: nu era prea înalt, nici voinic și avea bărbuță neagră. Ne-am prezentat și l-am condus la un taxi - pe atunci taxiurile bucureștene erau mașini deschise, cu "coviltir"; ne-am așezat toți pe bancheta din spate, unul în dreapta și celălalt în stânga lui Vulic, căutând să întreținem conversația în franceza noastră cam șchiopătândă din punct de vedere al accentului... Când, din fosta stradă general Berthelot, taxiul a intrat în Calea Victoriei, eu m-am grăbit să-i spun profesorului Vulic că aceasta este artera principală a capitalei noastre, dar Dorin mi-a șoptit că m-am grăbit și că ar fi trebuit să fi așteptat până ajungeam în Piața Palatului, la Hotelul AtheneéPalace, unde erau găzduiți oaspeții, deoarece pe atunci porțiunea Căii Victoriei dintre str. Berthelot și Piața Palatului nu arăta prea strălucit. Dar când am ajuns la hotel, cu Ateneul la doi pași, cu Fundația Universitară ceva mai încolo și cu blocurile din jurul fostului palat, cred că impresia oaspetelui n-a fost defavorabilă, mai ales ținând seama de felul cum arăta pe atunci Belgradul. La acest congres l-am ascultat printre alții și pe marele savant Charles Diehl, care era înalt, subțirel și cu un cioc care-i prelungea figura aproape ascetică.

În anul școlar 1923/1924 am ascultat primul curs de preistorie ținut de Ion Andrieșescu, proaspăt numit conferențiar, după ce își trecuse examenul de docență. De fapt, a fost o serie de lecții despre principalele stațiuni neolitice din Europa Centrală și Sud-Estică și trebuie să spun că atunci am învățat primele și ultimele lucruri de la Andrieșescu. Ținea lecțiile tot în sala Seminarului și, înainte de a începe să ne vorbească (sau, mai corect spus, să ne citească, deoarece el nu a avut niciodată talent oratoric, citindu-și chiar și conferințele publice), umplea tabla cu zeci de desene, copiate pe hârtie de calc și prinse cu pioane. Așa am aflat atunci despre neoliticul tesalic - de așezările de la Sesklo și Dimini, căci cam la atât se reduceau în general cunoștințele în acest domeniu pe vremea aceea, deoarece, în timp ce studiasse în Germania nu apăruse încă și cartea cercetătorilor englezi A. I. B. Wace și M. S. Thompson, *Prehistoric Thessaly*; apoi despre Butmir din Bosnia (cu splendida sa ceramică), despre Lengyel din Ungaria (pe care-l citea Lenig, până când Dorin, care știa ungurește, i-a atras respectuos atenția că nu-l pronunță bine) și despre alte stațiuni de care nu-mi mai amintesc.

Pentru lecțiile de seminar, văzând că Dody știe bine nemțește, i-a cerut să traducă la fiecare sedință câte un capitol dintr-o lucrare, oarecum de popularizare, a vestitului arheolog austriac M. Hoernes, apărută în trei mici volume în colecția "Goschen (Steinzeit, Bronzezeit și Eisenzeit).

Cursul Magistrului din al treilea an al trilogiei tratând despre istoria romană el a fixat pentru lucrările de seminar problema succesiunii la tron a împăraților, în funcție și de toate rudele moarte înainte de a ajunge să domnească. Mi-a revenit problema succesiunii lui Augustus - această lucrare fiind prima la seminarul din acel an școlar. Tot atunci Hortansa a ținut o remarcabilă și remarcată lucrare despre celebrul prefect al praetoriului din timpul împăratului Tiberiu - Sejanus, susținând că figura acestuia a fost în general tendențios prezentată nu numai de "Scriptores Historiae Augustae", dar și de majoritatea istoricilor moderni. Peste câțiva ani, mulți dintre istoricii străini care s-au ocupat din nou cu această problemă s-au oprit la aceeași concluzie, deși bineînțeles, nu au avuseră cum să cunoască

concluzia Hortansei.

În cursul iernii, Magistrul hotărând să plece la Roma după (sau puțin înainte de) vacanța Crăciunului, a ținut câte șase ore de curs pe săptămână. Într-o zi m-a luat cu "căruța" lui și m-a dus la tipografia "Cultura Națională" din Calea Șerban Vodă (proprietatea, la cea dată, a editurii cu același nume, al cărui director era chiar el), și m-a prezentat maestrului Tomek, cel ce se ocupa în mod special de volumele anuarului Ephemeris daco - romana al Școlii Române din Roma, aflat tocmai atunci sub tipar. L-a rugat să mă țină pe mine la curent cu mersul lucrului, pentru ca, la nevoie, să-l pot informa pe el la Roma, și să mă inițieze cu acest prilej în tainele tiparului. De fapt, o oarecare experiență în acest domeniu aveam, căci de multe ori făcusem corecturi unor articole ale tatălui meu, iar când eram mic, înainte de război, mă duceam adesea la tipografia "Minerva" - instalată la primul etaj al clădirii devenită apoi "Cartea Românească" (unde este acum librăria "Mihai Eminescu") și priveam cu uimire cum maestrul linotipiști bat la un aparat cu clape, ca la mașinile de scris, și dintr-o deschizătură laterală - apar rândurile de plumb gata turnate ... Nu o dată, aflând că sunt fiul redactorului șef al ziarului Minerva, linotipiștii îmi compuneau câte o placă - rând cu numele meu, ceea ce mă bucura grozav, în felul acesta putând să-mi pun parafa pe toate cărțile din biblioteca mea.

Tot în timpul lipsei din țară, Magistrul i-a pus la dispoziție lui Andrieșescu cancelaria lui, pentru a întinde și studia materialele descoperite la Sultana, până atunci depozitate provizoriu, în cea mai mare parte, într-una din sălile Secției de artă bisericească de la parterul muzeului, sala bineînțeles închisă atunci vizitatorilor. Astfel, de la primele săpături preistorice - avăzute ce spațiu mare trebuie pentru sistematizarea și studierea materialelor, dar această problemă a spațiului de lucru n-a fost rezolvată definitiv nici astăzi - cu excepția unei perioade de câțiva ani, între 1927 și 1935, când ni s-au pus la dispoziție săli multe la etajul IV al noului local al Universității. În cancelaria Magistrului eu mă chinuiam atunci să întregesc diferitele vase de la Sultana, deși nu aveam la îndemână decât niște tuburi de Sinteticon și clei, materiale cu totul necorespunzătoare, așa încât era o adevărată muncă de sisif; abia lipeam la un loc două - trei cioburi și ele se și dezlipseau, când le puneam la uscat pe soba de tinchea ce încălzea cancelaria!

Revenind însă la Tomek, mai trebuie să spun că era de origină ceh, stabilit de mulți ani la noi. Fiind un specialist de mână întâi din punct de vedere tehnic, lui i se datoresc în mare măsură admirabilele condiții în care au apărut mai întâi publicațiile Școlii din Roma și apoi anuarul arheologic Dacia.

În apropierea vacanței de Paști din 1924, s-a zvonit că va avea loc o vizită politică foarte importantă a șefului guvernului Ion I. C. Brătianu - la Istanbul (pe atunci încă Constantinopol), pentru discutarea unor probleme cu creatorul Turciei moderne, Mustafa Kemal Pașa - viitorul Kema Atatürk. Pentru a se da un relief și mai mare vizitei, s-a organizat și o excursie studențească, la care ne-am înscris și unii dintre noi - Hortansa, Lena Eftimlu, Dody și cu mine. Până la urmă, nu știu din ce motive, din vizita politică inițial planuită, n-a mai rămas decât o simplă excursie studențească. În afară de o scurtă plimbare de o zi la Rusciuk, cu profesorul Mehedinți, și de excursia făcută la Belgrad, aceasta era prima noastră adevărată călătorie în străinătate; nu-i deci de mirare că Bosforul și tot ce am văzut apoi noi, ne-a entuziasmat. La intrarea în Bosfor, vasul a oprit puțin, probabil pentru a aștepta pilotul; privind de sus, de pe puntea superioară, apa de lângă vas părea aproape neagră, așa că ne-am închipuit că de aceea i s-a spus Marea Neagră.

Săptămâna aceea am văzut atât de mult lucrul încât s-au sedimentat mai greu în amintirile noastre. Am fost găzduiți la marele liceu "Galata Seray", în plin centrul orașului, studenții turci, foarte prietenoși, făcându-ne o primire cordială; ne însoțeau pretutindeni, împrumutându-ne fesurile (pe atunci nu fuseseră încă interzise) pentru a ne fotografia cu ele pe cap. În afară de Istanbul, am vizitat Scutari, Insula Prințipo și Brusa, în Asia Mică, cu celebrele moschei ale sultanilor cuceritori, dar și cu insecte nesățule în camerele hotelului.

La Brusa se mergea cu un trenuleț cu linie îngustă și cu vagoane deschise, ce pleca din portul Medonava din pe țărmul Mării de Marmara; linia urca în serpentine până ajungea pe platou, de-a lungul unor lanuri de grâu presărate din belșug cu maci roșii. Pe platou, privirea cuprindea de o parte Marea de Marmara, de un albastru delicat, până departe spre Constantinopol, iar de cealaltă parte, spre interior, câmpia ce se întindea până la munții din nord, cu piscurile albe de zăpadă, sub care se pitea Brusa.

Învățusem de la studenții turci cântecul prin care se proslăvea victoria lui Kemal Pașa împotriva grecilor și o cântam și cu ei și singuri, începând cu versul "Izmir daglarinde, cici Karacem" - după fiecare strofă urmând invocarea "Iaşa, Mustafa Kemal Paşa, Iaşa!", ceea ce se traducea cam în felul următor: "Pe dealurile Smirnei înfloreau trandafirii, când trupurile noastre i-au zdrobit pe greci - Trăiască Mustafa Kemal Paşa, trăiască!"

Dintre toate clădirile și monumentele din Instanbul, mai mult ne-au impresionat Muzeul Alabastră - mai frumoasă, după părerea mea, decât Sfânta Sofia - și Muzeul de Antichități, cu excepționalele sale colecții. Sarcofagul zis al lui Alexandru cel Mare este și el inegalabil prin basoreliefurile sale, pe cât de bogate pe atât de delicat sculptate; am admirat și alte nenumărate piese, printre care basorelieful lui Nike Apteras (cea fără aripi), care își leagă sandaşa, piesă a cărei copie se află în Sala Seminarului nostru) și ea o operă de mare valoare. Și tot atunci am văzut prima mare colecție de vase grecești, cele din colecția Mavros a muzeului nostru din București fiind mult mai puține și în general de mai mică valoare artistică.

Nu ne-am putut însă împăca cu mâncărurile turcești, pilaful gătit cu seu părându-ne de-a dreptul greșos. Iar baclavaele lor sunt cu totul diferite de cele de la noi...

După întoarcerea la București, Grigore Florescu - atunci asistent la muzeu - a organizat o excursie științifică la câteva cetăți antice din Dobrogea, la care au luat parte peste douăzeci de studenți de la Seminar. Până la Medgidia s-a mers, firește, cu trenul, dar de acolo Grigore Florescu - "Conul Grigore", cum i-am spus noi mai târziu, până când s-a prăpădit prea timpuriu, în 1960 - a obținut un autocamion cu care ne-am dus mai întâi la Adamclisi și apoi la Histria. Am ajuns aici după ce se înnoptase: numai zidurile relativ albe ale incintei se întrezăreau în noaptea fără lună și abia a doua zi am putut vedea cetatea cu adevărat impunătoare de pe malul lacului Sinoe, ale cărui ruine erau încă destul de puțin degajate la data aceea. De pe promontoriul dinspre sud-est privirea cuprindea zarea până departe la mare, dincolo de lacul Sinoe și de timba de pământ a Chitucului.

A fost primul meu contact cu cetatea Histria; ori de câte ori mă întorc acolo, îmi amintesc cu melancolie de entuziasmul cu care am pășit dimineața pe impunătoarea ei poartă, cu pragul de piatră brăzdat de adânci făgașe săpate de-a lungul secolelor de carele antice. La începutul lunii iunie, Magistrul a stabilit planul săpăturilor ce trebuiau întreprinse după terminarea cursurilor și a examenelor, hotărând ca și anul acela să-l însoțesc pe Andrieșescu de data aceasta la Zimnicea, spre a începe cercetări în cetatea geto-dacă, cunoscută de pe vremea lui Cezar Bolliac; Radu Vulpe urma să sape la Tinosul, pe malul râului Prahova, împreună cu Ecaterina (se căsătoriseră la începutul verii, cununați de Magistrul și de dna Simionescu Rimniceanu).

Aflând despre aceste repartizări, prietenii Dorin, Ștefan și Vasile Christescu (ultimul intra atunci în anul IV, fiind - ca și Radu Vulpe - cu un an înaintea noastră), m-au rugat să-i spun Magistrului că ar dori și ei să ia parte la practica arheologică. Firește că m-am grăbit să transmit rugămintea, primită numaidecât cu plăcere, toți trei fiind cunoscuți de cursuri și seminarul, și astfel s-a hotărât ca vom merge toți patru împreună cu Andrieșescu.

Înainte de a continua povestirea, câteva cuvinte despre Gheorghe Ștefan și Vasile Christescu.

Am mai amintit împrejurările în care l-am cunoscut pe Gheorghe Ștefan - Ghiță - cum l-am spus noi întotdeauna, deși el ar fi preferat să-i spunem Gică -, așa că nu revin asupra acestor detalii. De statură pușin sub mijlocie, slab, cu părul foarte negru, avea încă de pe

atunci a început de cheie care ulterior a crescut simțitor. Avea o mare ușurință la versificare și încă înainte de licență, dacă nu greșesc, tradusese în hexametri vestita parodie a Iliadei - Batracomiemahia (Lupta broaștelor cu șoarecii), dar - din păcate - nu știu de ce n-a publicat-o niciodată, mai ales că nouă ni se părea foarte reușită și cred că așa era. În general avea un stil foarte curgător, desigur un dar natural, dar și rezultatul unor bogate lecturi literare. Dacă, întocmai ca mine și Dorin, a început prin a face săpături în așezări preistorice, ulterior s-a specializat în domeniul antichităților clasice și post - clasice, unde a realizat lucruri foarte valoroase. Mai târziu a fost numit, precum se știe, profesor de istorie antică la Universitatea din București și mulți dintre foștii lui studenți mi-au spus că ținea cursuri foarte frumoase.

Vasile Christescu era în schimb un om voinic, mai înalt decât mine și mai bine legat - brunet, cu o frunte lată dar - după aprecierea femeilor - destul de urât, deși aceasta nu l-a împiedicat să aibă succese... Foarte voluntar și foarte muncitor, inteligent și citit, a renunțat și el curând la preistorie și s-a dedicat Daciei romane, în acest domeniu publicând lucrări temeinice. Din păcate, s-a separat destul de curând de soția lui, deși avea o fată despre care acum (trebuie să aibă peste 50 de ani) nu mai știu nimic.

Un interes deosebit pentru cercetările pre și protoistorice arătase Magistrul încă din anul 1992 (sau 1921), când făcuse cu colegii noștri mai vârstnici o serie de călătorii, cu mașina lui, pe la diferitele așezări cunoscute mai demult sau recent identificate. Acestea au constituit premisele săpăturilor din 1923 de la Crăsani - punctul de plecare al magistralei sale lucrări Getica - de la Sultana și apoi al tuturor celorlalte săpături din Muntenia, din anii dinaintea morții lui. De aceea, întreaga serie de discipoli de după 1920/1921 (de fapt a doua mare serie de discipoli ai lui), a fost în chip firesc îndreptată spre preistorie. Cu toate lipsurile tinereții inerente, împrejurărilor din vremea aceea, fără aceea inițiativă nu s-ar fi putut realiza nimic din ceea ce s-a făcut mai târziu, în special începând din 1949. Datorită lui Vasile Pârvan și școlii lui, arheologia românească s-a situat foarte curând după primul război mondial, în prima linie a arheologiei europene, la nivelul celor mai înaintate școli arheologice lăsându-le cu mult în urmă pe cele din țările vecine. Dintre toți discipolii lui de atunci care au luat parte activă la campaniile de săpături preistorice, numai Vasile Christescu a renunțat definitiv după 1926, să se mai ocupe de preistorie, dedicându-se arheologiei și istoriei romane, iar Radu Vulpe a crezut că poate îmbrățișa cu aceeași competență atât preistoria cât și istoria romană. În ceea ce privește ultima specialitate, rezultatele sunt apreciate de toată lumea, dar pe cât de valoroase sunt lucrările lui privitoare la cultura și istoria geto-dacă (chiar dacă nu toate identificările lui vor rămâne valabile), pe atât de discutabile mi se par unele dintre ipotezele lui în problema neo - eneoliticului. Urmașii noștri vor judeca desigur lucrurile fără inevitabilul subiectivism al cercetătorilor contemporani care au puncte de vedere diferite.

Paralel cu această activitate de teren, începând din toamna anului 1924 (sau poate din 1925), Vasile Pârvan a ținut un curs de antichități naționale, axate - în anul în care l-am audiat - pe cultura geto-dacilor (în legătură desigur și cu Getica pe care o redacta). Intenția lui, mărturisită nouă încă de pe atunci, era să ceară Ministerului înființarea unei catedre de antichități naționale, pe care să o ocupe el prin transfer, rămânând ca altcineva să fie numită la catedra lui de istorie antică și epigrafie.

Planuri care nu s-au realizat niciodată...

Într-o după amiază de iulie, 1924, am pornit în grup - în frunte cu Andrieșescu - în clasa a III-a a trenului personal București - Costești, iar de acolo cu alt tren, și mai domol, gen "pașopt", spre Zimnicea. Dar între Alexandria și Zimnicea locomotiva a binevoit să se strice, trenul rămânând noaptea în gara Smârdoasa, dacă nu greșesc, noi chinându-ne care mai de care în încercarea de a dormi cât de puțin. Din când în când Andrieșescu - ca mai toți oamenii grași - sforăia răsunător și, la un moment dat, un ceferist de pe peron a dat buza

in vagon crezând că se întâmplase ceva... Spre dimineață a venit în sfârșit o altă locomotivă, ducând trenul la destinație și, în chip firesc, de la gara Zimnicea ne-am dus grăbiți la... hotel.

În piața din centrul "Orașului", în spatele unei cafenele, proprietatea unui grec, două camere cu câte două pături țineau loc de hotel în acest orașel al cărui locuitorii se îndeletniceau în proporție de cel puțin 80%, cu agricultura, fiind țărani sădea și mulți umblând chiar în port țărănesc.

Noi, cei patru tineri - Vasile Christescu, Gheorghe Ștefan, Dorin Popescu și cu mine - ne-am aciuat într-o cameră pentru a-i da posibilitatea lui Andrieșescu să doarmă și să sforăie în lege în camera cealaltă.

Am vizitat apoi cetatea, am admirat malul Dunării și, începând de a doua zi, am pornit în perieghetz prin împrejurimi. Bineînțeles însă că, fiind vorba de nenumărați kilometri de străbătut, nu ni se putea cere nici nouă, necum lui Andrieșescu, să mergem pe jos; includeam ba o trăsură, ba o căruță și astfel, timp de câteva zile, am colindat zona sudică a județului Teleorman, umblând pe la Țigănești - Calomfirești, Frumoasa, Suhaia și Lisa, unde știa Andrieșescu, din informațiile rămase de la Bolliac și de la Butculescu, că se află așezări preistorice.

Era deci vorba mai de grabă de o reidentificare a unor puncte arheologice de mult cunoscute, decât de o perieghetz pentru descoperirea unor puncte noi, așa cum făcuse Radu Vulpescu cu mine la începutul toamnei precedente.

La Țigănești - Calomfirești se mai vedea încă, în răpă, stratul arheologic și am putut aduna destule cioburi; la Frumoasa am constatat că se află și o cetate relativ pătrată de pământ, pe lângă așezarea preistorică, iar la Lisa n-am găsit nimic, dar ultima expediție a fost de toată frumusețea.

În drum spre Lisa ne-am oprit în satul Suhaia, la marginea căruia era o baltă având în mijloc, pe un grind - o așezare preistorică sondată de germani în timpul războiului. Înainte de a trece cu barca pe grind, ne-am oprit pentru informații la preotul din sat. Acesta, aflând că Andrieșescu este și profesor la un seminar teologic, nu s-a lăsat până nu i s-a făgăduit că, după cercetarea insulei vom veni să luăm masa cu el. Desigur, nimeni nu se gândea să-l refuze, așa încât, după ce am adunat ceva cioburi neolitice iar noi, tinerii, am mai făcut și câte o baie strașnică în lac, să ne răcorim, ne-am întors la sfinția sa și ne-am ospătat cu adevărat popește, pe puțin două ceasuri. Nici amintirile părintelui în legătură cu anii de învățatură la celălalt Seminar teologic din București (Central) nu mai conțineau, nici povestirile lui Andrieșescu despre colegii săi, care fuseseră și profesorii părintelui, nu păreau să fie mai puțin interesante și nici vinul și bucatele nu erau mai puțin plăcute. La Lisa am ajuns destul de târziu, făcând repede cale întoarsă, atât pentru că nimeni din sat nu avea cum să mai știe de locul unde se descoperiseră, cu zeci de ani înainte, niște presupuse silexuri paleolitice, dar și pentru a nu innopta pe drum. De fapt, ne aștepta la Zimnicea un alt chiolhan, pregătit de comisarul șef al orașului, care făcuse rost de pește pentru a ospăta niște oameni "însemnați" veniți de la București.

Cine însă, dintre noi cei tineri, mai era în stare să mănânce și să bea după masa de la Suhaia, prelungită până după ora patru!? Cu tot peștele minunat, cu tot vinul care scurgea în pahare, ne-a fost cu neputință să luăm mai mult decât o gustare. Andrieșescu fierbea de supărare că se irosc așa bunătați și alterna indemnurile cu reproșurile, dar adevărul e că nici el nu mai putea să mănânce prea mult.

Din celelalte drumuri făcute atunci, îmi amintesc de unul pe o ploaie torențială de vară, când ne îngrămădiserăm toți cinci sub coviltirul trăsuri, în timp ce call abia mai puteam înainta. Parcă-l aud și acum pe Andrieșescu cum izbucnea, după ce sorbea o dată cu năduf din țigara de foi: "Am degenerat în aventură, domnilor. Am degenerat în aventură!" - și mulți ani după aceea, Vasile Christescu, care făcuse și un an la Conservator și avea talent, îl imita în cercul prietenilor, puhănd și el dintr-un trabuc imaginar.

Dar expediția ne-a distrat - eram așa de tineri! - și mai ales am văzut multe lucruri

despre care până atunci habar nu aveam. Când colorăm din trăsură, ceata noastră - "șeful" înainte, eu după el și ceilalți în monom - năvălea în câte o necăjită de casă sau de cârciumă din sat în căutarea unei bucăți de brânză, pe care nu o găseam întotdeauna, deși covrigii tari ca piatra, pâtați de muște, și vinul, nu lipseau mai niciodată.

Tot atunci am făcut și o vizită peste Dunăre, la Șiștov, unde am văzut ruinele romane, admirând și un monument al soldaților francezi morți acolo în timpul războiului din 1914 - 1918.

În sfârșit, perieghiza teleormăneană s-a terminat, "jaloanele" pentru săpăturile ce trebuiau începute la Zimnicea s-au pus, iar noi ne-am întors toți la București spre a pregăti cele necesare cercetărilor. Dar vai, se apropia sesiunea corigențelor și a examenelor de admitere la multiplele licee unde preda Andrieșescu, așa încât el amâna mereu plecarea. Ca să nu pierdem timpul, din grupul nostru am format trei "echipe" - eu cu Dorin iar Ștefan și Christescu fiecare de unul singur - și am pornit la adevărate perieghize în județul Ilfov - toți cu sacul în spate, cu bastonul sau scăunelul trepid în mână - bun și de odihnă și de speriat câinii - de-a lungul vechilor terase ale apelor. Împreună cu Dorin am parcurs vechiul mal al Dunării de la Mostiștea la Oltenița și apoi malul drept al Dâmboviței de la Budești în sus, până dincolo de satul Părlita. Ștefan a parcurs malul Dunării de la Oltenița până la Greaca și apoi malul drept al Argeșului, începând tot de la Oltenița, până la Radovanu, iar Christescu malul stâng al Argeșului până la Budești și de acolo, în susul apei, malul stâng al Dâmboviței. Cu acest prilej fiecare echipă a descoperit - sau redescoperit - multe așezări importante: noi, de pildă, pe aceea de la Fundul Chiselet (și ea sondată în timpul războiului de germani) și pe aceea de la Gumelnița, care m-a impresionat în chip deosebit; Gheorghe Ștefan a descoperit așezarea de pe "Ostrovelul" din mijlocul lacului Cătălui, de la Căscioarele și așa mai departe.

În ajunul plecării în perieghiză ne-am dus însă și noi ca oamenii..., la "Mircea" (astăzi se află acolo "Restaurantul Universității" din Bulevardul Republicii), să mâncăm și să bem câte un spritz-două, căci știam ce post ne așteaptă pe teren. L-am găsit la o masă și pe Andrieșescu, care, împreună cu cercul lui de prieteni și de colegi de la Seminarul Pedagogic și de la Institutul Pompilișan - I. Gr. Periețeanu, Mihail și alții - dădeau regulat "onorul" până spre ziuă... Așa că ne-am jenant și am stat și noi destul de târziu, iar a doua zi, cu noaptea în cap, am zorit spre gara Obor.

Toți patru am avut parte, în această săptămână de o perieghiză, de adevărate "aventuri", dintre care unele merită să fie amintite.

Era pe vremea aceea un bandit vestit (încep și eu ca în basme, căci cam așa stăteau lucrurile), pe nume Terente, care-și făcea veacul prin bălțile Dunării și, mai din pricina incapacității jandarmeriei, mai din cauza complicității multor țărani din satele de la Dunăre, nu putea fi prins. Ba avea probabil și acoliți, căci în același timp se vestea că fusese văzut în mai multe locuri. Din cauza aceasta, toți străinii care se întâlneau în zona Dunării deveneau numaidecât suspecti.

Într-o bună zi, mergând cu Dody pe malul bălților Dunării, prin apropiere de Spanțov, vedeam că vine spre noi, foarte hotărât, un vlăjgan de cioban, cu o bâta cât toate zilele și cu vreo doi câini ciobănești după el; se oprește cam la vreo doi-trei metri în față noastră, întrebându-ne amenințător: "Da' cine sunteți și ce căutați pe aici?". Am reușit, până la urmă, să-l lămurim că nu suntem în nici un fel certați cu legea - aveam delegații cu toate ștampilele necesare la noi... dar nu și să-l facem să înțeleagă de ce umblăm după cioburi. Cel puțin însă am scăpat cu fața curată și am ajuns cu bine în satul vecin, dar trebuia să recunoaștem că trăsesem o spaimă strașnică!

Ștefan ne-a povestit apoi, la București, că și el fusese luat drept Terente când a ajuns la Radovanu (sau la Căscioarele).

Frânt de oboseală după o zi de mers, s-a oprit la prima casă din marginea satului să ceară găzduire pentru noapte și să mănânce ceva. S-a nimerit a fi casa unui țigan care - când

a văzut cele trei picioare ale scaunului de vânătoare ieșind din rucsacul lui Ștefan, a făcut fețe-fețe: credea omul că e o... mitralieră cu trei țevi; a doua zi tot satul aflase că a trecut pe acolo Terente înarmat până în dinți.

Cine face astăzi periegeze, mai cu mașina, mai cu celelalte înlesniri posibile, nu-și prea poate închipui ce însemna să străbați 25-30 de kilometri pe zi, cu sacul greu în spate. pe care îl tot încarcă cu pachetele de cioburi adunate, pe o arșiță de aproape 40 de grade la umbră, și pe drumul pe unde nu mai călcaseși niciodată... Printre altele, îmi amintesc de ultima zi a periegezei pe malul drept al Dâmboviței, la nord de Budești. Pentru a merge pe marginea vechii terase, trebuia să străbatem un desiș de salcâmi tineri, fiind înțepați la tot pasul; eram morți de oboseală, de căldură, și de sete; era după amiază iar noi pornisem aproape din zori.

La tot pasul Dody amintea de minunatele înghețate pe care le vom savura seara la București, ceea ce făcea chinul și mai cumplit; în cele din urmă l-am strigat că "fac moarte de om" dacă mai aud de înghețată..., mai ales că la prânz tot ce găsisem de mâncat în satul Pârlița fuseseră niște covrigi păstrați probabil de la mucenici și tari ca piatra. Satul își merita deci numele...

Dacă însă periegezele au fost în cele din urmă terminate, examenele lui Andrieșescu îl mai țineau la București; am rămas și noi în capitală, afară de Dorin, al cărui cămin studențesc se închisese și a trebuit să plece acasă, la Târgu Mureș (unde fusese mutat tatăl lui), el nemaiuând parte la săpăturile de la Zimnicea.

Într-un târziu, după 20 august, când Magistrul s-a supărat de atâta amânare, "Șeful" a găsit soluția: m-a trimis pe mine cu Ștefan și Christescu să pregătim totul și să începem lucrul printr-un șanț de sondaj stratigrafic, el urmând să vină cât de curând.

Zis și făcut. Ne-am sult în tren, am descins la Zimnicea, unde ne-am găsit gazda în "cartierul" mai apropiat de cetate și am trasat un șanț, paralel cu valul de nord al cetății. A doua zi, Ștefan s-a simțit rău și s-a dus dimineața la spital; iar la prânz, când m-am dus să-l văd, n-am putut vorbi cu el decât din curte, pe fereastră; doctorul îl declarase suspect de scarlatină și îl izolase; bănuiala s-a și confirmat, așa încât bietul de el a trebuit să stea în spital tot timpul cât noi ceilalți am săpat la Zimnicea.

A venit apoi, peste două-trei zile, și Andrieșescu, iar după ce s-a terminat de săpat șanțulețul de sondaj, a trasat el o altă săpătură, impunătoare, chiar în colțul dinspre nord-est al interiorului cetății: un dreptunghi de cel puțin 20 - 30 metri, din care porneau spre val trei șanțuri lungi, ce se opreau însă pe coama valului, fără să treacă și dincolo de el, cum era normal; de ce nu le-a trasat complet, n-am înțeles nici atunci, nici după aceea. Cum însă examenele tot nu se terminaseră, după câteva zile Andrieșescu a plecat din nou la București, iar după alte două zile a plecat și Christescu să-și aducă soția (colegă din același an, cu care se căsătoriseră încă din anul II de Universitate, minionă și foarte drăguță); și așa, am rămas singur pe șantier, cu probleme și materiale cu totul noi pentru mine, căci nu mai luasem parte la săpături în așezări geto-dacice, și cu o echipă de flăcăi îndrăcțiți, cărora le ardea mai mult de joacă decât de lucru, eu fiind silit să fac tot timpul "poliție" cu ei.

Printre obiectele descoperite în primele zile a fost și o mănășă de amforă grecească, pe a cărei ștampilă se aflau semne ce mi s-au părut cam "cabalistice", cum nu mai văzusem pe puținele ștampile de amfore grecești de la Muzeu. Fiindcă săpam într-oașezare geto-dacă, m-am întrebat, în nepriceperea mea, dacă nu era cumva vorba de primul exemplu de scriere dacică! Ba chiar știu că am scris ceva în acest sens și în carnetul meu de săpături, ca și într-o scrisoare trimisă de acolo lui Kico Panaitescu, desenând și ștampila.

Nu putea fi însă vorba de așa ceva, mai ales că mănășa era de la o amforă grecească veritabilă. În iarna următoare, când a venit în vizită la Magistrul un profesor de la Viena, specialist în istoria Orientului Mijlociu, a spus că este sigur vorba de o ștampilă cu scriere cuneiformă, pe mănășa unei amfore din Rhodos, dar că nu o poate descifra. Din păcate, această piesă unică s-a pierdut în 1927; noi eram atunci la Roma și Dumnezeu știe cum s-au

transportat toate lucrurile din cancelaria Magistrului și din sala Seminarului în noua clădire a Universității, unde Magistrul obținuse pentru istoria veche, preistorie și arheologie un etaj și jumătate - de fapt mansarda a doua (etajul IV, în întregime și jumătate din mansarda prima(etajul III)).

Îngrijorat de întârzierea lui Andrieșescu și de faptul că trebuia să lucrez singur (Christescu și Aura au revenit abia peste vreo săptămână), i-am scris lui Andrieșescu, în speranța că-l voi determina să-și grăbească întoarcerea la șantier. Dar răspunsul, sub forma unei telegrame laconice, n-a fost deloc încurajator: "Rezistă cât poți. Stop. La nevoie redu echipa". Bineînțeles că nu aveam cum să mai reduc echipa, nefiind decât zece lucrători care trebuiau să sape o suprafață destul de mare, pământul fiind transportat în afara cetății cu un vagonet-platformă împrumutat de la nu știu ce întreprindere sau fabrică de cărămizi din oraș. În cele din urmă, după mai bine de trei săptămâni de lucru și după revenirea lui Christescu, dornic să mai respir și alt aer decât praful de la Zimnicea, l-am lăsat pe Christescu să continue lucrul și m-am repezit la București să discut acolo situația și să o văd pe Hortansa. Ghinionul meu, căci tocmai în ziua aceea Magistrul plecase cu mașina din București, luându-l pe Andrieșescu cu el, să vadă ce și cum se lucrează la Zimnicea. N-am avut parte deci nici de eventualele critici, nici de probabilele lămuriri. După ce m-am întors la Zimnicea s-a mai lucrat o săptămână și s-a încheiat activitatea, terminându-se fondurile.

Intrasem în anul IV și - cu excepția a două examene la Magistru - le trecusem pe cele de la toate materiile (inclusiv la Istoria universală, cu N. Iorga, luând și el tot bile albe, ca la toate celelalte); nu mai aveam decât un singur hop - celelalte examene la Magistru și teza de licență. Ținusem și toate lucrările de seminar - ba chiar una "peste plan" (la George Murnu, care nu obliga pe nimeni să facă asemenea lucrări), în care tratau problema diferenței cronologice dintre compunerea Iliadei și aceea a Odiseei, judecând după felul cum se purta Zeus cu ceilalți zei, vădit mai "democratic" în Odiseea și mai "autocrat" în Iliada.

În această situație, pentru a câștiga (sau a nu pierde) un an, am hotărât să-mi fac stagiul militar. Fusesem clasat pentru "serviciul auxiliar", fiind foarte slab, dar voiam cu tot dinadinsul să urmez Școala militară de ofițeri de rezervă; m-am dus deci cu o "proptea" - un colonel, prieten al tatălui meu - la vizita medicală de la Școala din 13 septembrie, vizită obligatorie înainte de primirea în școală. Colonelul-medic din comisie, ca să nu-și refuze un camarad, a acceptat să "facem încercarea", dar era de față și generalul-medic Constantinescu, zis "Capac", care - după ce s-a uitat la mine atent, a spus sever: "Te pune-l pe cântar!" Și când a văzut că (gol pușcă) aveam numai 56 de kilograme, a dat sentința: "Nu se poate! Cum vrei să duci în spate o raniță de 40 de kilograme, în marșuri de 40 de kilometri!?"

Zadarnic a încercat colonelul "meu" să pledeze, arătând că sunt arheolog, obișnuit cu marșurile; generalul a rămas neclintit, iar eu... bun pentru "serviciul auxiliar".

Am acceptat deci stagiul militar la biroul mobilizării al Regimentului 21 Infanterie, sub comanda unui maior demn de pana lui Bacalbașa, un Moș Teacă mai "modern" numai prin repertoriul înjurăturilor - cel puțin câteva zeci într-un ceas -, care ne ținea până la ora 3,00 și jumătate la lucru, dându-ne ordin ca după masă la ora 4,00 să fim înapoi!

Folosindu-se de faptul că eram student și la geografie, tata a obținut mutarea mea la Serviciul Geografic al Armatei, unde am întâlnit altfel de oameni și am putut respira ușurat. Amintesc aici, în treacăt, că, în iarna 1924/1925, a venit în vizită la București marele savant francez Jerome Carcopino, prieten cu Magistrul; a ținut și o lecție de epigrafie în sala Seminarului, fiind de altfel foarte mulțumit de răspunsurile noastre. Metaxa a făcut atunci și o fotografie. Eu eram în uniformă, tuns chilug, contrastând astfel cu ceilalți colegi.

Mi s-a părut necesară această paranteză nearheologică, deoarece chiar în luna de concediu a celui an de militărie (iulie 1925) am întreprins primele săpături conduse de mine, la Gumelnița; o mare măgură naturală desprinsă din timpuri geologice din terasa Dunării și situată la 4 km spre est de Oltenița, pe care se află așezarea preistorică cunoscută astăzi de toți arheologii. De fapt, în toamna lui 1924, făcusem cu Ștefan un mic sondaj pe

"Ostrovelul" de la Căscioarele, dar primul șantier unde a trebuit să folosesc nu tot ce învășasem, ci mai ales tot ce începusem să înțeleg că trebuie să fac pe un șantier arheologic, a fost cel de la Gumelnița.

Până atunci "făcusem cunoștință" de două ori cu Gumelnița: prima dată în vara anului 1924, când adunase multe materiale de pe poalele ei, cu prilejul periegezei despre care am vorbit mai sus, iar a doua oară prin decembrie 1924, când un coleg de facultate, Ion David (ulterior el a făcut și teologia greco-catolică și apoi a ajuns canonic, dacă nu chiar episcop în Banat), atunci profesor suplinitor de latină la liceul din Oltenița, m-a invitat să mă duc cu el în această urbe de la vărsarea Argeșului în Dunăre, unde voi putea vedea o frumoasă colecție arheologică adunată de unul dintre elevii liceului.

Acest elev era Barbu Ionescu, viitorul fondator-director al Muzeului Arheologic din Oltenița (al cărui director a rămas de altfel până la ieșirea la pensie), un pasionat căutător de antichități.

Aflase de la unii locuitori din Oltenița Rurală (astăzi cartierul de nord al orașului) că pe terenurile lor de pe "movila" Gumelnița se găsesc nenumărate cioburi de oale de la "uriasi" și făcuse o serie de gropi mai în pantă, de unde scosese câteva zeci de vase și diferite alte obiecte preistorice. L-am determinat să le doneze Muzeului Național de Antichități (el s-a hotărât mai mult fiindcă nu mai avea loc unde să le țină în casă!) și astfel am adus totul în două lăzi la București și le-am prezentat, încântat, Magistrului. Aceste materiale au format subiectul primului meu articol științific, publicat de Magistru în primul volum (I/1924) al anuarului Dacia. Și așa mi-am legat numele de Gumelnița și de cultura eneolitică cu același nume, iar Magistrul a fost de acord să întreprind acolo săpăturile din vara anului 1925.

Dacă moartea tatălui său nu l-ar fi silit pe Barbu Ionescu să-și ia o slujbă și totodată să termine liceul comercial, desigur că el ar fi urmat arheologia la Universitate. Cu mintea lui ageră, cu energia-i neobosită și mai ales cu pasiunea extraordinară, pe care anii parcă i-o sporeau în loc să i-o mai potolească, desigur că ar fi ajuns un bun specialist. Dar și așa, foarte frumoasele și bogatele colecții pe care le-a adunat la Muzeul din Oltenița (mai prin săpăturile de... "salvare" neautorizate, mai prin altele autorizate) constituie o pildă și în același timp o mustrare pentru atâția profesori de istorie din învățământul secundar, străini cu totul de asemenea preocupări științifice. Iar astăzi, muzeul Oltenița, este un popas obligatoriu pentru oricine studiază epoca neo-eneolitică din Câmpia Dunării.

